

gældende, thi dette problem er ikke nyt og ikke midlertidigt.

Med det forbehold m. h. t. slagkraften i målsætningen og dermed i den forventede betydning af levestandardens økonomi, der her er gjort, være forfatterens meget læseværdige arbejde iøvrigt anbefalet.

Niels Lindberg.

Maurice Dobb: Studies in the Development of Capitalism. Routledge & Sons. London 1947. 396 sider. Pris 18 s.

Ordet kapitalisme, oprindelig sat i kurs af Kari Marx, blev i slutningen af det nittende århundrede så godt som udelukkende benyttet i den socialistiske litteratur; kapitalismen var skiven for denne litteraturs angreb på det bestående samfund. Anderledes er det gået i det tyvende århundrede; da har også de borgerlige socialøkonomer, først Sombart i sit værk »Der moderne Kapitalismus« 1902, i udstrakt grad anvendt ordet og skrevet hele bøger, i hvis titel det indgår. Det er betegnende, at endnu i tredje udgave af »Handwörterbuch der Staatswissenschaften«, der udkom 1909—11, omtales kapitalisme kun mere forbigående i en paragraf i artiklen kapital, mens der i fjerde udgave, udgivet efter den første verdenskrig, findes en ret udførlig artikel om den af Pohle, der også har skrevet en bog »Kapitalismus und Sozialismus«. I »Encyclopaedia of the Social Sciences« skrev Sombart en artikel derom.

Men denne akceptering af ordet betyder jo ikke, at man, selv om man er enig i, at kapitalismen særlig har udfoldet sig i det nittende århundrede, definerer kapitalisme ens. I det første kapitel af den her anmeldte bog omtales tre forskellige bestemmelser af begrebet kapitalisme. Nogle følger Sombart i som det særtegnede at fremhæve den kapitalistiske ånd, der får visse mennesker til rationelt og systematisk at jage efter grænseløs profit, under hvilken stræben alt andet må underordnes. Andre har knap så tydeligt, men dog således, at det fremgår af deres behandling af den økonomiske historie, understreget, at det ved definitionen af kapitalismen især kommer an på at fremhæve produktionens organisation for et fjernt marked i

modsætning til middelalderens små økonomiske kredse. Den tredje betydning, hvori Marx oprindelig tager begrebet og som Dobb slutter sig til, lægger hovedvægten på den måde, hvorpå produktionsmidlerne besiddes og er fordelt, og de deraf følgende sociale forhold mellem mennesker. Kapitalismen er da den samfundsordning, under hvilken produktionsmidlerne er i forholdsvis få privates besiddelse, medens den overvejende del af samfundets medlemmer som ejendomsløse er nødt til at gå i arbejde hos og skaffe profit til kapitalejerne.

Ud fra denne opfattelse regner forfatteren åbenbart med fire forskellige økonomiske stadier, skønt han ingensteds i bogen udtrykkelig nævner dem alle fire. Der er først slaveøkonomiens stadium, hvor et fåtal ejer både de materielle produktionsmidler og den menneskelige arbejdskraft. Dernæst følger feudalsamfundet i middelalderen, hvor produktionsmidlerne er langt mere fordelt, idet bønderne ved siden af deres arbejde for eller afgifter til herremanden besidder deres egen jordlod, hvorved de kan skaffe sig og deres familie det nødtørftige underhold, og håndværkerne vel en tid er afhængige af andre, men som regel kan svinge sig op til at være selvstændige mestre. Så følger som det tredje stadium det kapitalistiske samfund, i hvilket besiddelsen atter indskrænkes til nogle forholdsvis få, mens resten som arbejdere vel i modsætning til slaverne er formelt og personlig frie, men i virkeligheden bundne til at give sig i arbejde hos kapitalejerne. Og som det fjerde stadium ses så det socialistiske samfund, hvor produktionsmidlerne er overgivet til staten eller samfundet, der giver alle arbejde, men også forlanger, at de skal arbejde.

Hvad enten man nu vil gøre denne inddeling til hovedinddelingen inden for den økonomiske udvikling eller ej, kan det ikke nægtes, at dette forskellige indbyrdes forhold mellem deltagerne i produktionen er af væsentlig betydning for hele samfundets struktur og for de enkelte samfundsmedlemmers stilling. Det er derfor i alle tilfælde en historisk opgave af betydelig interesse at udrede, hvilke årsager der ligger bag ved overgangen mellem disse stadier. I nærværende

gældende, thi dette problem er ikke nyt og ikke midlertidigt.

Med det forbehold m. h. t. slagkraften i målsætningen og dermed i den forventede betydning af levestandardens økonomi, der her er gjort, være forfatterens meget læseværdige arbejde iøvrigt anbefalet.

Niels Lindberg.

Maurice Dobb: Studies in the Development of Capitalism. Routledge & Sons. London 1947. 396 sider. Pris 18 s.

Ordet kapitalisme, oprindelig sat i kurs af Kari Marx, blev i slutningen af det nittende århundrede så godt som udelukkende benyttet i den socialistiske litteratur; kapitalismen var skiven for denne litteraturs angreb på det bestående samfund. Anderledes er det gået i det tyvende århundrede; da har også de borgerlige socialøkonomer, først Sombart i sit værk »Der moderne Kapitalismus« 1902, i udstrakt grad anvendt ordet og skrevet hele bøger, i hvis titel det indgår. Det er betegnende, at endnu i tredje udgave af »Handwörterbuch der Staatswissenschaften«, der udkom 1909—11, omtales kapitalisme kun mere forbigående i en paragraf i artiklen kapital, mens der i fjerde udgave, udgivet efter den første verdenskrig, findes en ret udførlig artikel om den af Pohle, der også har skrevet en bog »Kapitalismus und Sozialismus«. I »Encyclopaedia of the Social Sciences« skrev Sombart en artikel derom.

Men denne akceptering af ordet betyder jo ikke, at man, selv om man er enig i, at kapitalismen særlig har udfoldet sig i det nittende århundrede, definerer kapitalisme ens. I det første kapitel af den her anmeldte bog omtales tre forskellige bestemmelser af begrebet kapitalisme. Nogle følger Sombart i som det særtegnede at fremhæve den kapitalistiske ånd, der får visse mennesker til rationelt og systematisk at jage efter grænseløs profit, under hvilken stræben alt andet må underordnes. Andre har knap så tydeligt, men dog således, at det fremgår af deres behandling af den økonomiske historie, understreget, at det ved definitionen af kapitalismen især kommer an på at fremhæve produktionens organisation for et fjernt marked i

modsætning til middelalderens små økonomiske kredse. Den tredje betydning, hvori Marx oprindelig tager begrebet og som Dobb slutter sig til, lægger hovedvægten på den måde, hvorpå produktionsmidlerne besiddes og er fordelt, og de deraf følgende sociale forhold mellem mennesker. Kapitalismen er da den samfundsordning, under hvilken produktionsmidlerne er i forholdsvis få privates besiddelse, medens den overvejende del af samfundets medlemmer som ejendomsløse er nødt til at gå i arbejde hos og skaffe profit til kapitalejerne.

Ud fra denne opfattelse regner forfatteren åbenbart med fire forskellige økonomiske stadier, skønt han ingensteds i bogen udtrykkelig nævner dem alle fire. Der er først slaveøkonomiens stadium, hvor et fåtal ejer både de materielle produktionsmidler og den menneskelige arbejdskraft. Dernæst følger feudalsamfundet i middelalderen, hvor produktionsmidlerne er langt mere fordelt, idet bønderne ved siden af deres arbejde for eller afgifter til herremanden besidder deres egen jordlod, hvorved de kan skaffe sig og deres familie det nødtørftige underhold, og håndværkerne vel en tid er afhængige af andre, men som regel kan svinge sig op til at være selvstændige mestre. Så følger som det tredje stadium det kapitalistiske samfund, i hvilket besiddelsen atter indskrænkes til nogle forholdsvis få, mens resten som arbejdere vel i modsætning til slaverne er formelt og personlig frie, men i virkeligheden bundne til at give sig i arbejde hos kapitalejerne. Og som det fjerde stadium ses så det socialistiske samfund, hvor produktionsmidlerne er overgivet til staten eller samfundet, der giver alle arbejde, men også forlanger, at de skal arbejde.

Hvad enten man nu vil gøre denne inddeling til hovedinddelingen inden for den økonomiske udvikling eller ej, kan det ikke nægtes, at dette forskellige indbyrdes forhold mellem deltagerne i produktionen er af væsentlig betydning for hele samfundets struktur og for de enkelte samfundsmedlemmers stilling. Det er derfor i alle tilfælde en historisk opgave af betydelig interesse at udrede, hvilke årsager der ligger bag ved overgangen mellem disse stadier. I nærværende

bog bliver det efter den opgave forfatteren har stillet sig, overgangen fra det feudale stadium til det kapitalistiske og udviklingen inden for dette sidste, søgelyset rettes imod.

Forfatteren er kendt som kommunist og for sin indsigt i og vel også beundring for russiske samfundstilstande. Senest har han i 1948 udgivet bogen »Soviet Economic Development since 1917«. Men han er afgjort historisk, ikke agitatorisk indstillet. Og vel er Karl Marx den af ham mest omtalte og benyttede enkelte forfatter. Men ellers er det her i bogen hovedsagelig den økonomisk-historiske forskning fra det sidste halve århundrede, han har benyttet. Det er fra Europas fastland især Pirenne og Sombart, fra England E. Lipson og George Unwin, Ashley og Cunnigham med flere, han citerer. Det er forholdene i England, hvis udvikling han særlig følger. Men sideblik kastes stadig til Frankrig og Tyskland samt for den ældste tids vedkommende til Nederlandene og Italien, for den nyeste tid til Amerika. På adskillige punkter drager han også paralleller med Rusland, hvor lignende forhold som i Vesteuropa er forekommet, om end på noget anden måde og til andre tider.

Efter det første kapitel om selve begrebet kapitalisme følger en række, i alt syv kapitler, som dels behandler forskellige sider af overgangen fra feudalisme til kapitalisme, dels skildrer forskellige udviklingsstadier i denne sidste. Kapitlerne to til fire (s. 33—176) efterspor de første spirer til kapitalismen i middelalderens sidste århundrede. Kapitel to omhandler feudalismens forfald og byernes opkomst, kapitel tre bourgeoisie's begyndelse og kapitel fire den industrielle kapital opståen. Den tiltagende pengeøkonomi og handelens opløstning efter korstogene førte til dannelsen af en velhavende storhandelsstand i byerne, et bourgeoisie, som omgærdede sig med privilegier og tog magten fra de øvrige borgere. Disse købmænd tilligemed det øverste lag i laugene, f. eks. i Londons Livery Companies bragte de dårligere stillede håndværkere i afhængighed og begyndte også, især i England, at beskæftige arbejdere uden for byerne, hvor laugenes indskrænkninger ikke gjaldt. Allerede i det sekstende århundrede var der i England i klædeindustrien og bjerg-

værksdriften store industrielle foretagender, der beskæftigede en mængde arbejdere i hjemmene eller i manufakturer, store samlede etableringer, men med håndværksmæssig drift.

Det femte kapitel (s. 177—220) handler om kapitalophobning i merkantilismens tid. Den fremmedes derved, at jordegods først ved klostrenes ophævelse i det sekstende århundrede og siden ved konfiskation under og efter borgerkrigen i det syttende århundrede kunne erhverves billigt og siden sælges til forhøjede priser. Også den merkantilistiske økonomiske politik med regulering af handel og skibsfart virkede til enkeltes fordel og fortjeneste.

Efter således at have peget på den ene pol ved kapitalismens udvikling, opsamling af kapital, går forfatteren over til i sjette kapitel (s. 221—54) at pege på den anden pol, det voksende proletariat. Der fortælles for det første den kendte historie om udskiftningen (enclosures) i det sekstende århundrede og igen i forstærket grad fra midten af det attende århundrede, der berøvede småfolk på landet deres jordlodder og græsningsrettigheder og kun levede dem den udvej slet og ret at blive arbejdere på landet eller i byerne. Men også andre forhold gjorde sig gældende. Prisrevolutionen i det sekstende og begyndelsen af det syttende århundrede medførte i de fleste lande en nedgang i reallønnen, og i bjergværksdriften, hvor oprindelig enhver havde haft fri adgang til at fremdrage mineraler, opstod der med de voksende kapitalkrav en ulighed, der bragte mellemmand rigdom, men gjorde arbejderne til et ejendomsløst proletariat.

Efter således at have fremstillet kapitalismens langsomme fremvækst gennem århundreder går forfatteren i det syvende kapitel (s. 255—319) over til at skildre den i dens fulde udfoldelse under den industrielle revolution og i det nittende århundrede. Skønt en udviklet teknik ikke er det konstitutive i kapitalismen, får dog de nye opfindelser i slutningen af det attende århundrede og navnlig teknikkens hurtige udvikling stor betydning for kapitalismens særlige karakter i dette tidsrum. Men samtidig gjorde en række andre faktorer sig gældende, ikke mindst den stærke befolknings-tilvækst, der afløste folketallets tidligere for-

holdsvise stagnation og tilførte den nye fabriksindustri rigeligt med arbejdskraft, der som industriens reservearmé trykkede arbejdsbetingelserne. I slutningen af kapitlet behandles depressions-perioden 1873—96, der danner overgangen til en ny fase i kapitalismens udvikling og afløses af det hektiske tidsrum fra 1896 til den første verdenskrig, hvor selv England, skønt det relativt er ved at sakke bagud, når så højt som aldrig før eller siden, særlig med hensyn til udenlandsk investering og eksport af sine industriprodukter.

Endelig bringer det ottende kapitel (s. 320—87) en karakteristik af perioden mellem de to verdenskrige og itiden derefter. Det er en periode med en fremtrædende monopolistisk organisation af industrien. Det viser sig bl. a. deri, at under den store depression i begyndelsen af trediveerne falder priserne på konsumgoder stærkere end prisen på kapitalgoder. Men karakteristisk er tillige, at genoplivelsen efter 1933 ikke kommer indefra ved systemets egen genoprettelseskraft, men, selv i Amerika, er båret frem af statslige foranstaltninger. Den stærke udvikling af en ny mellemklasse, teknikere og funktionærer, op hæver ikke samfundets kapitalistiske karakter, idet fremdeles langt den overvejende del af menneskene er afhængige for deres eksistens af nogle forholdsvis få selvstændige kapitalbesiddere. Men den kapitalistiske udfoldelse møder store vanskeligheder. Dens produktionsapparat er blevet mindre smidigt. Initiativet hemmes af frygt for overskudskapacitet,

og i industrier, hvor transportbåndet eller andre former for strømarbejde er blevet fremherskende, er tilpasningsevnen stærkt nedsat; enten må man holde hele apparatet i gang eller helt standse. Også den nye merkantilisme, de stærke bestræbelser for at udvide det udenlandske marked, omtales.

Sluttelig peger forfatteren på Sovjetunionens økonomiske politik som egnet til at udøve stor indflydelse, og bogen ender med de håbefulde ord: »Billedet af en løfterig fremtid, når først samfundet har fået bundet produktionskraften til at tjene mennesket, er begyndt at optænde sindene, hvor troen derpå tidligere kun brændte svagt. Selv om måske nok nogle har villien dertil, lader det sig ikke let gøre at stille uret tilbage enten til det nitende århundredes kapitalisme eller til kapitalismen fra 1930'erne».

Bogen er ikke let læst. Dertil er den for sammentrængt og giver sig ikke tid til klart og roligt at udtrykke resultaterne af undersøgelser og betragtninger. Men anmelderen har erfaret, at bogen vinder ved fornyet gennemlæsning. Foruden at indeholde en stor mængde historiske oplysninger inciterer den også til fornyet forskning på mange noget tvivlsomme punkter. Den fortjener at tilegnes, men også at ses nøjere efter i sømmene. Den rummer i hvert fald meget af interesse for alle, der gerne vil forstå den økonomiske udvikling gennem længere tidsrum.

Even Marstrand.